

אליהוא כ"ץ: מי האיש החפץ חיים, לראות טוב

גבי וימן*

מי האיש החפץ חיים;
אהב ימים, לראות טוב.
נצח לשונך מרע;
ושפתך מדבר מרמה.
סור מרע, ועשה טוב;
בקש שלום ורדפהו.
(תהלים)

מילים אלה, של שיר שאליהוא אהב מאוד וגם הושר על קברו הטרי, הן גם תמצית חיי ואופיו: חפץ חיים, ישר דרך, אוהב אדם, סובלני וסלחני, מבקש שלום ורואה רק טוב.

החיוך הקטן

סוף שנות ה-70. אני מבקש להתקבל ללימודי דוקטורט באוניברסיטה העברית. לא רק להתקבל, אלא גם לזכות בהנחייתו של פרופ' אליהוא כ"ץ, שכבר אז היה בעל שם עולמי ועמד בראש המכון לקומוניקציה (כך נקרא, והיה למעשה החוג לתקשורת). לאליהוא היה יום ארוך של ראיונות ומפגשים, וכשהגיע תורי, לקראת ערב, הוא כבר היה מותש. מלכתחילה לא היה לי סיכוי רב: לא למדתי לימודי תקשורת, אליהוא לא הכיר אותי, לא הייתי מתלמידיו באוניברסיטה העברית והיו לו מלבדי מועמדים רבים וטובים. כששאל מדוע אני רוצה שהוא יהיה המנחה שלי עינתי שאני מתעניין במנהיגי דעה ובמודל הזרימה הדו-שלבית של תקשורת המונים. אלה היו מגילויי המפורסמים של אליהוא עצמו בעבודת הדוקטורט שלו בהנחיית פול לזרספלד. זה לא כל כך עניין

* פרופ' גבי וימן, אוניברסיטת ריימן weimann@com.haifa.ac.il

אותו ואולי היה כבר עייף מדי, ואז שאל: למה דווקא את אלה? ואני עניתי ביהירות בוסרית: "כי אני חושב שהם לא נכונים." מיד התחרטתי על האמירה, הרי אין מבקרים את ממציא הגישה על גישתו וממצאיו. אבל להפתעתי הוא התעורר, בעיניו זיק של סקרנות, ועל פניו עלה חיוך, החיוך הקטן של אליהו: "למה אתה חושב שטעיתי?" הוא שאל, ואני עניתי, מפרט את ביקורתי, אף לחפור את קברי במו ידי. אבל ככל שהרחקתי לכת יותר בביקורתי על עבודתו שלו כך גברה התעניינותו. לאחר שעה קלה הוא ביקש שאשאר באותו ערב בירושלים. "למה?" שאלתי, והוא השיב: "כי התקבלת לדוקטורט אצלי ומחר תירשם אצל שוש במזכירות." זהו סיפור קטן שמאפיין את האיש הגדול הזה: אליהו תמיד חיפש אתגרים אינטלקטואליים, לא חשש מביקורת, לא חיפש חסידים שוטים והיה מוכן לכל חידוש תאורטי או מתודולוגי. דרושה ישרה אקדמית מיוחדת כדי להנחות דוקטורט שמבקר את הדוקטורט שלך עצמך, ואליהו התמסר לכך ללא סייג.

לאחר שנים הבנתי כי אליהו נהנה מכל אתגר ומעדיף לבחון מחדש כל מושג ותאוריה, כולל את אלו שלו. כאשר טוד גיטלין פרסם מאמר ביקורת ארסי נגד "אסכולת קולומביה" והטיח בלזרספלד וכ"ץ האשמות כבדות של הטיה אידאולוגית, שירות המסד ואימפריות התקשורת וגם פרשנות מוטעית של נתונים (Gitlin, 1978) - אליהו לא נפגע. אדרבה, הוא הציג את המאמר בסדנת הדוקטורנטים ובכל קורס שלימד אז, חלק אותו עם כל עמיתיו. אבל במקביל, עם חיוך קטן ועיניים בורקות, סיפר כי הוא מכין את התשובה. זמן רב שקד על מאמר תגובה, שהיה מאלף, ענייני ומשכנע, נטול אמירות אישיות פוגעניות או התחשבות אישית (Katz, 1987).

אליהו היה נמוך קומה, כפוף משהו, דיבורו הססני ושקט מאוד, אך כל התכונות האלה הסתירו ענק. אלפי אנשים שפגשו באליהו כתלמידים, חוקרים או עמיתים ידעו כי זכו לגעת בענק אקדמי, מוביל עולמי בתאוריה ובמחקר, אשף של קסם אישי, צניעות וגאונות. מאחורי העיניים הכחולות והחיוך הקטן היו יכולת חשיבה נדירה ונשמה חמה ופתוחה לכול. מי שנגע באליהו, ולו לשעות קצרות, הרצאה בודדת או שיחה קצרה - נשבה בקסם. שמעתי מרצה פעמים רבות, מראשית דרכי כמתרגל שלו. הוא היה מגיע להרצאה עם דף קטן ועליו כמה נקודות לשיחה, ללא שקפים, ללא מצגות, ללא מערך שיעור מובנה. לעיתים היה נסחף אחר שאלה של סטודנט וזונח את קו הרצאתו; לעיתים הייתה מחשבתו מהירה מדיבורו והוא היה קופץ באמצע משפט למשפט הבא שכבר עלה במוחו. כל אלה לא פגעו כהוא זה בהערצה של מי שזכו ללמוד אצלו. פעם הוא שלח אותי לשמוע את מרשל מקלוהן בהרצאה בטורונטו. חזרתי מאוכזב ואמרתי לאליהו שמקלוהן התנהג כגורו נערץ או אליל המונים, ואכן, הוא היה מוקף חסידים שוטים שרבים מהם לא הבינו דבר ממשנתו הסבוכה ומלאת

הסתירות. אליהו רק חיך את חיכוך הקטן, ובשיעוריו אתגר את משנתו של מקלוהן וחשף טיעונים סותרים והיעדר ביסוס מדעי למקלוהניזם, הכול בהערכה רבה לאיש ומקוריותו, אבל, כמו תמיד, גם עם חיך קטן ואופייני. כאשר, לאחר שנים, זכה אליהו בפרס מקלוהן, ידעתי כי האל חיך אליו בחזרה.

תחנות דרכו

אליהו נולד ב־1926 בברוקלין, ניו יורק, להורים ממוצא יהודי מזרח אירופאי. כמקובל בבית יהודי דתי, הוא נשלח ללמוד בישיבת פלטבוש, שם למד עברית כבר בגיל שש ושם ניטעו בו הזרעים הראשונים של אהבת המסורת היהודית והמקורות הדתיים, וגם הנכונות להתפלפל ולבחון מחדש מוסכמות. כפי שאליהו העיד על עצמו, בגיל צעיר שאף להיות מנהל קרקס, אך לאחר שגילה שכמעט בלתי אפשרי להתקוטט עם אריות, נמרים ודובים וגם לשמור את השבת, נטש את חלומות הנעורים והחליט להיות עיתונאי. לכן, לאחר שסיים את לימודי התיכון ב־1944 הוא החל בלימודי תואר ראשון בקולומביה קולג' במנהטן. לימודיו נקטעו כאשר נקרא לצבא ארצות הברית, שבו שירת בשנים 1944-1946. בשירותו הצבאי הוא הוכשר להיות מתורגמן ליפנית באוניברסיטת שיקגו, והוצב לזמן קצר מעבר לים. לאחר סיום השירות חזר לקולומביה קולג', סיים את התואר הראשון בשנת 1948, והמשיך שם ללימודי תואר שני. הוא בחר לעשות זאת בחוג לסוציולוגיה, שהצטיין אז בחקר דעת קהל ותקשורת, והובילו אותו שני "אבות מייסדים": פול לזרספלד ורוברט מרטון. אליהו סיים את התואר השני בשנת 1950, עם עבודת תזה שכותרתה הייתה "משחק האושר", אשר עסקה במכתבי מעריצים לשדרן רדיו. אז גם פגש את רות טורגובניק - מוזיקולוגית צעירה ושליחת תרבות ישראלית. הם נישאו ב־1951, ויהיו להם שני ילדים, מתיה ונתנאל. רות כ"ץ עצמה היא כלת פרס ישראל במוזיקולוגיה.

אליהו החל בלימודי הדוקטורט בהנחיית פול לזרספלד. לשמחתו, הוצע לו להצטרף למחקר שלא הושלם ולפתח רעיון ראשוני שלא הבשיל: לזרספלד ועמיתיו חקרו את התגבשות דעתם של מצביעים במערכת הבחירות לנשיאות של 1944, ופרסמו את ממצאיהם בספר הקנוני *The People's Choice* (Lazarsfeld et al., 1968). שם הצביע לזרספלד לראשונה על השפעתה של תקשורת בין־אישית בנושא זה, ואף הציע, כרעיון בלבד, את המודל של "זרימה דו־שלבית של תקשורת", אשר קרא תיגר על ההנחה הרווחת כי לתקשורת יש השפעה רבת־עוצמה על קהל המוני אטום ופסיבי. אליהו אימץ את הרעיונות הראשוניים האלה כהשערות למחקר הדוקטורט שלו - עבודה מבריקה, חדשנית ופורצת דרך, שהתפרסמה בשיתוף עם לזרספלד בספר שהיה לאבן

דרך בחקר תקשורת ההמונים: *Personal Influence: The Part Played by People in the Flow of Mass Communication* (Katz & Lazarsfeld, 1955).

כמו רבים מעמיתיו בקולומביה, אליהו נקלט במחלקה לסוציולוגיה של אוניברסיטת שיקגו. אבל הוא היה ציוני וראה בעיניים כלות את הקמתה של מדינת ישראל. לכן החליט לעלות לארץ, והצטרף ב־1956 לאוניברסיטה העברית בירושלים. ראשית היה לאיש סגל בחוג לסוציולוגיה, וב־1965, הקים את "המכון לקומוניקציה" באוניברסיטה העברית עם עמיתיו מיכאל גורביץ' ודינה גורן. הוא גם חבר ללואי גוטמן בהובלת "המכון למחקר חברתי שימושי" (וימן, 2015). באותו הזמן המשיך אליהו במחקרו באוניברסיטת שיקגו על השפעה אישית ומנהיגי דעה, והפעם גם כך זאת בנושא חדש: התפשטות חידושים. המחקר שערך עם ג'יימס קולמן והרברט מנזל עקב אחר אימוץ תרופה חדשה בקרב קהילות שונות של רופאים (Coleman et al., 1957). את המודל של התפשטות חידושים הרחיב אליהו עם עמיתים שונים לחידושים בתחומים אחרים, וגם כאן הניח את היסודות למסורת מחקרית מפוארת שבה המשיכו מאות חוקרים.

במכון לקומוניקציה היו לאליהו שיתופי פעולה פוריים עם חוקרים אחרים. כך למשל, הוא וברנדה דנט בחנו פניות של הציבור למוסדות בירוקרטיים כדוגמת רשויות המכס. צמד החוקרים ביקש לזהות את הדרכים שבאמצעותן מנסים לקוחות של ארגונים בירוקרטיים לשכנע את הפקידים לסייע להם מנקודת ראות של חקר התקשורת. ממצאיהם סוכמו בספר *Bureaucracy and the Public: A Reader in Official-Client Relation* (Katz & Danet, 1973). אליהו, נאמן למורשת היהודית ולחינוכו הדתי, ביקש אפילו לבדוק כיצד בתפילות יהודיות מפנים המתפללים אל אלוהים בקשות שתואמות ליחסי לקוח-ממסד. באחד ממפגשינו להנחיית הדוקטורט, הוא סיפר לי בעיניים נוצצות כי מצא שבתפילת שמונה־עשרה נכללות פניות נורמטיביות, אלטרואיסטיות, הדדיות חיוביות ועוד.

פרישתו לגמלאות מהאוניברסיטה העברית לא הביאה אותו למנוחה או רגיעה: הוא המשיך לעבוד, לחקור וללמד באוניברסיטת פנסילבניה, בבית הספר לתקשורת על שם אננברג, שם מצא בית חם ואכסניה נוחה לעבודתו עם עמיתים וסטודנטים. רק ב־2014, בהגיעו לגיל 88 (!), פרש אליהו מאננברג בטקס מרגש וחזר לירושלים. בביתו המשיך לכתוב, להתכתב ולעבוד עד יומו האחרון. הספר החדש שכתב עם מנחם בלונדהיים על מגילת אסתר יראה אור בקרוב.

חקים הטלוויזיה הישראלית

אליהו לא רק חקר תקשורת המונים, הוא גם יצר אותה: עליו הוטלה המשימה להקים את הטלוויזיה הישראלית. הקמת הטלוויזיה, שתוכנה מלכתחילה לשנות ה־70, הוחשה בעקבות מלחמת ששת הימים והתקווה כי שידורי הטלוויזיה יאפשרו לשפר את ההסברה הישראלית למדינות ערב ולתושבי השטחים. וכך ב־1967 החליטה ממשלת ישראל על הקמתה והפעלתה של הטלוויזיה הישראלית. השר הממונה על ההסברה, ישראל גלילי, הציב את אליהו כ"ץ בראש צוות ההקמה. מדוע? אחרי מלחמת ששת הימים הגיעו כ"ץ ועוזי פלד, אנשי המכון למחקר חברתי שימושי, להציג בפני ועדת שרים ממצאי מחקר שערכו על יחסם של תושבי המדינה אל אזורים שונים בארץ. אחד הממצאים המדאיגים היה שמרבית הנחקרים לא הכירו אזורים רבים בארץ. אחד השרים שהודאגו מכך שאל מה אפשר לעשות, ואליהו השיב בחצי הלצה: "אם הייתה לנו בישראל טלוויזיה והייתה מוצגת בה מדי ערב תחזית מזג האוויר על מפה, הם היו יודעים היכן כל אזור." ימים לאחר מכן זומנו כ"ץ ופלד ללשכת השר גלילי, וקיבלו הצעה מפתיעה, אף ששניהם היו חסרי כל ניסיון תקשורתי מעשי - להקים את הטלוויזיה. באוגוסט 1968, לאחר מספר שידורי ניסיון חד־פעמיים, החלו שידורים סדירים, תחילה שלושה ערבים בשבוע ובהמשך ארבעה. בתקופה זו שודרו בכל יום שעה בערבית ושעתיים בעברית. התחנה שידרה בשחור־לבן, למרות שבתקופה זו כבר היו תחנות ששידרו בצבע. ב־20 באוגוסט באותה שנה שודרה המהדורה הראשונה של "מבט לחדשות".

עבור אליהו, שהיה אומנם בעל תחושה של שליחות חברתית, אך גם נאיבי מבחינה פוליטית וחסר ניסיון ניהולי, היה זה אתגר קשה, מתיש ולעיתים מתסכל מאוד. הוא הצליח לגבש צוות ראשוני ובו אנשי רדיו שעברו הסבה מהירה, כמו חיים יבין ויורם רונן, להעביר שידור ממלכתי עתיר צופים של מצעד יום העצמאות 1968, והביא להקמתה ופעילותה השוטפת של הטלוויזיה בישראל. אולם, כפי שהעיד עליו צבי גיל, שותפו להקמת הטלוויזיה הישראלית:

למרות חוכמתו ובקיאותו בחברה ומרכיביה, כ"ץ היה נאיבי מבחינה פוליטית. עצם כוונתו לקבל את התפקיד בנסיבות ההן מעידה על כך [...] כ"ץ נאלץ להתמודד עם תככים, בלבול, חשדנות, תפיסה מעוותת של הפוליטיקאים בנוגע למדיום החזותי [...] כ"ץ הרבה לשתף אנשים במחשבותיו והם ראו בכך חולשה.

שנתיים לאחר שהתמנה לתפקיד מקים ומנהל הטלוויזיה הישראלית פרש אליהו ממשרתו, ועשה זאת בצער מועט בלבד.

מניח אבני הדרך

אליהו היה פורץ גבולות, חדשן וחלוצי בתחומי התאוריה והמחקר של תקשורת ההמונים. רבות מעבודותיו (הוא פרסם 23 ספרים ומעל 200 מאמרים) היו לאבני דרך מדעיות. השפעתו רבת השנים החלה בספר *Personal Influence* שכתב עם לזרספלד ונמשך במחקרי דיפוזיית החידושים. מאוחר יותר החל אליהו לעסוק במחקרי התקבלות, הבודקים כיצד קהלים שונים מפענחים ומעבדים את תוכני התקשורת. הוא חקר עם תמר ליבס את התקבלות אופרת הסבון האמריקאית "דאלאס" בישראל, על רקע החשש מ"אימפריאליזם תרבותי" וגלובליזציה של התרבות באמצעות כיבוש תרבותי (Liebes & Katz, 1990). באמצעות חיבור מקורי בין תאוריות סוציולוגיות ותרבותיות, ותוך שימוש בשיטת מחקר מתקדמת של אתנוגרפיה של קהלים, הצליחו כ"ץ וליבס לחשוף הבדלים בהתקבלות התכנים בקרב קהלים שונים. שוב, בדרכו האופיינית, הצליח אליהו ליצור טקסט קנוני על כוחן של שייכות חברתית, זהות חברתית והשפעה בין-אישית למתן ולתעל את השפעתה של תקשורת ההמונים.

בראשית שנות ה־70 ניהל אליהו פרויקט מחקר מקיף בשיתוף המכון לקומוניקציה והמכון למחקר חברתי שימושי בניהול עמיתו לואי גוטמן. במשך שנים ארוכות, המכון לקומוניקציה באוניברסיטה העברית והמכון למחקר חברתי שימושי שיתפו פעולה באופן פורה והרמוני. שיתוף פעולה מוסדי (בין המכונים) ואישי (בין לואי גוטמן ואליהו כ"ץ) זה זכה לתיאור מפורט בספרן של חנה אדוני וענת פירסט על תולדות לימודי התקשורת בישראל (אדוני ופירסט, 2006). כך הן כתבו:

שני האישים, גוטמן וכ"ץ, היו מעוניינים לפתח את המחקר החברתי השימושי אשר יתרום לעיצוב מדיניות בתחומי חיים שונים. נראה כי הממד האישי השפיע אף הוא על מערכת היחסים בין שני המכונים. לכ"ץ ולגוטמן ביוגרפיות דומות. שניהם קיבלו את הכשרתם המקצועית בארצות הברית של שנות הארבעים והחמישים, על כל המשתמע מכך, עלו לישראל ממניעים ציוניים וראו את גיבוש המחקר בארץ כחלק מהמפעל הציוני. לימים קיבלו שניהם את פרס ישראל על תרומתם למחקר בתחומם (עמ' 37).

לאליהו כ"ץ היה מודל להקמת מכון שיתרום לעיצוב מדיניות התקשורת, דוגמת המכון האמריקני שבראשו עמד פול לזרספלד. ואכן, הוא מצא במכון למחקר חברתי שימושי שותף לבצוע מחקרים העוסקים במדיניות התקשורת בישראל. "שיתוף פעולה זה שימש בסיס לקשר הסימביוטי שהעשיר את שני המכונים וחוקריהם", מסכמות אדוני ופירסט (2006, עמ' 38), "וכן אפשר את קיומם של יחסים הדדיים מפרים ואת השימוש בממצאי המחקר האקדמי בקביעת מדיניות בתחומי חיים שונים". אחד הפרויקטים

המחקריים הגדולים הראשונים שנעשו במשותף היה מחקר תרבות ישראל 1970 - המחקר המקיף הראשון בישראל שהתמקד בקהלים של צרכני תקשורת תוך ניתוח דפוסי היצע וצריכה של אמצעי תקשורת ואירועי תרבות בחברה הישראלית, ועיקריו פורסמו בספר **תרבות הפנאי בישראל** (כ"ץ וגורביץ, 1973). במחקר זה נערכו 1,500 ראיונות, והמרואיניים נשאלו אילו צרכים הם מפנים אל התקשורת ובאיזו מידה אמצעי תקשורת ההמונים ממלאים אותם. היה זה המחקר הראשון בעולם שביצע מיפוי שיטתי של צורכי קהלים המופנים אל אמצעי התקשורת. הצרכים מוינו לקבוצות: צרכים קוגניטיביים, צרכים ריגושיים, צרכים אינטגרטיביים וצרכים אסקפיסטיים. כך הניחו כ"ץ ועמיתיו תשתית תאורטית ומושגית למסורת מחקרית שנודעה בשם "גישת השימושים והסיפוקים" (Uses and Gratifications). מסורת זו המשיכה את הקו של אליהו ממחקריו הקודמים על הקהל הפעיל, הבורר לו תכנים בהתאם לצרכיו ואינו בובה פסיבית סופגת כול (Katz et al., 1973).

אך אליהו ידע גם לזהות את כוחה האדיר של תקשורת ההמונים, זיהוי שבא לידי ביטוי במסורת תאורטית ומחקרית פורצת דרך על "אירועי מדיה" (Media Events). ספרו המשותף עם דניאל דיין, *Media Events: The Live Broadcasting of History*, סיכם מחקר של 15 שנה שבמסגרתו נבחנו אירועים עתירי קהל אשר ריתקו ברזמנית אומות שלמות, ולעיתים את העולם כולו (Dayan & Katz, 1992). גם ספר זה היה לטקסט מכונן, מקור השראה למאות פרסומים נוספים ומחקרי המשך. דיין וכ"ץ התמקדו באירועי מדיה כמו ביקורו של נשיא מצרים אנואר סאדאת בירושלים ב-1977, הנישואים המלכותיים של צ'רלס ודיאנה בבריטניה והנחיתה על הירח. מחקרם חשף את המנגנונים ההופכים את התקשורת ל"כוחן הגדול" של טקסים אלה, המשודרים ישירות לקהלי ענק, ואת השפעתם העצומה של אירועי מדיה על גיבוש זהויות קבוצתיות וחיוק נורמות חברתיות. כ"ץ ודיין סיווגו את אירועי המדיה לשלוש קטגוריות: כיבושים (Conquests), הכתרות (Coronations) ותחרויות (Contests). לימים הצעתי, למורת רוחו של כ"ץ, קטגוריה רביעית: אירועי מדיה כפויים (Coercions), מהסוג של מגה-טרור. אליהו, בדרכו העדינה, חלק עליי וטען שבאירועי מדיה היוזמה והתכנון הם של אנשי התקשורת, ולכן אירועים שכופים טרוריסטים תאבי פרסום אינם ראויים להיחשב אירועי מדיה. אולם, הוא חיך את חיוכו הקטן ואמר לי: "בכל קורס שאני מלמד את הנושא ומציג את הטענה שלך, הסטודנטים מסכימים איתך יותר מאשר איתי..." חלפו שנים ומתקפת הטרור של 9.11.2001 גרמה גם לכ"ץ ודיין לשנות את דעתם. בפרסומים מאוחרים יותר הם התייחסו לסוג חדש של אירועי מדיה, *Disruptive Media Events*, וכללו במושג זה גם אירועים כמו מתקפות טרור מתוכות תקשורת (Dayan & Katz, 2013; Katz & Liebes, 2007).

אליהו ידע גם לאתגר את עצמו, להיפתח לכל ביקורת ולבחון מחדש את התאוריות והמושגים שהוא עצמו פיתח. הוא לא דבק באמונתו לגבי ממצאיו, וחזר אליהם לבדוק את שרידותם בעידן של שינויים תקשורתיים מהירים. אחד ממאמריו האחרונים, שנכתב עם יונתן פיאלקוף (Katz & Fialkoff, 2017), הוכתר בכותרת "Six Concepts in Search of Retirement". כאן הוא בחן מושגי יסוד שטבע במהלך השנים, אשר לטענתו הגיע זמנם לצאת לגמלאות, ובהם "מנהיגי דעה", "זרימה דו-שלבית של תקשורת" ו"חשיפה סלקטיבית". מי שהניח את אבני הדרך גם הכיר בצורך לחדשן או להחליפן.

חוכמת הבייגלה

לפני שנים שלח לי אליהו מאמר קטן עם הקדשה, והעיר שזה אולי המאמר הטוב ביותר שכתב. היה זה מאמר על... בייגלה. הוא נכתב כחלק מהפולמוס המתמשך באוניברסיטת שיקגו בשאלה מה עדיף - לביבה או אוזון המן (The Latke-Hamantash Debate). אכן, מאז 1946 מתקיים פולמוס בנושא חשוב זה, ובמסגרתו נערך מדי שנה דיבייט הומוריסטי בין אקדמאים, שמתפלפלים על החשיבות היחסית והמשמעות של שני מאכלים מהמסורת היהודית - הלביבה, שנהוג לאכול בחג החנוכה, ואוזון ההמן, שנהוג לאכול בפורים. אחד המשתתפים הבולטים בפולמוס היה אליהו כ"ץ. במאמר משותף עם ג'ייקוב פלדמן (Katz & Feldman, 1999) התמקדו השניים בטיעוניו של צ'רלס דרווין על הישרדות הכשירים ביותר. בהומור אירוני הם טענו שדרווין נתפס לתאוריית הישרדות החזקים משום שהוא ערך את מסעו על גבי אוניית הבייגל של הוד מלכותו, שסיפונייה חלקלקים, וכמו בכל בייגלה, גם בה יש חור מאיים באמצע. באמצעות תרשימים דקדקניים שהוצגו במאמר הם הראו שמסקנותיו היו שונות אם היה יוצא למסעו על גבי סירת לביבה כמו זו של הקלברי פין, או ספינת אוזון המן שדומה לתיבת נוח.

האיש השקט ונמוך הקומה עם החיוך הקטן והעיניים החכמות עזב אותנו. אבל הוא נגע ברבים, במגע הקסם של אליהו. מגע של חוכמה ואהבת אדם, גאונות וענווה.

רשימת המקורות

- אדוני, ח' ופירסט, ע' (2006). מחקר תקשורת והוראתה: דילמות מובנות ופתרונות משתנים. הוצאת מאגנס והמכון לקומוניקציה ע"ש משפחת סמארט.
- וימן, ג' (2015). הסיפור החלוצי של חקר דעת קהל בישראל. צבעונים.
- כ"ץ, א' וגורביץ, מ' (1973). תרבות הפנאי בישראל. עם עובד.
- Coleman, J., Katz, E., & Menzel, H. (1957). The diffusion of an innovation among physicians. *Sociometry*, 20(4), 253–270.
- Dayan, D., & Katz, E. (1992). *Media events: The live broadcasting of history*. Harvard University Press.
- Dayan, D., & Katz, E. (2013). Performing media events. In J. Curran, A. Smith & P. Wingate (Eds.), *Impacts and influences: Media power in the twentieth century* (pp. 184–208). Routledge.
- Gitlin, T. (1978). Media sociology: The dominant paradigm. *Theory and Society*, 6(2), 205–253.
- Katz, E. (1987). Communications research since Lazarsfeld. *The Public Opinion Quarterly*, 51, 25–S45.
- Katz, E., Blumler, J. G., & Gurevitch, M. (1973). Uses and gratifications research. *The Public Opinion Quarterly*, 37(4), 509–523.
- Katz, E., & Danet, B. (Eds.) (1973). *Bureaucracy and the public: A reader in official-client relations* (Vol. 465). Basic Books.
- Katz, E., & Feldman, J. J. (1999). The voyage of the Bagel. *International Journal of Cultural Studies*, 2(1), 5–10.
- Katz, E., & Fialkoff, Y. (2017). Six concepts in search of retirement. *Annals of the International Communication Association*, 41(1), 86–91.
- Katz, E., & Lazarsfeld, P. F. (1955). *Personal influence: The part played by people in the flow of mass communication*. Transaction.
- Katz, E., & Liebes, T. (2007). No more peace!: How disaster, terror and war have upstaged media events. *International Journal of Communication*, 1, 157–166.
- Lazarsfeld, P. F., Berelson, B., & Gaudet, H. (1968). *The people's choice*. Columbia University Press.
- Liebes, T., & Katz, E. (1990). *The export of meaning: Cross-cultural readings of Dallas*. Oxford University Press.